

Araştırma Makalesi / Research Article

Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İnan'da Türkmen Boyları*

Zeynep Yıldırım**

Öz

Grigory Valerianovich Melgunov 1860 yılında İnan'a seyahat ederek Türkmenlerin yaşadığı bölgede araştırmalar yapmış ve hazırladığı seyahatnameyi Rusya'da yayımlamıştır. Eserde, 19. yüzyıl başlarında Hazar Denizi'nin güney kıyılarında yaşayan Türkmenlerin yerleşim birimleri, İnan ve Rus Devletleri ile olan münasebetleri, sosyal ve siyâsî ilişkileri detaylı olarak tasvir edilmekte ve Türkmen boylarının sınıflandırılmış listesi verilmektedir. Bu çalışmada Melgunov'un Türkmenler hakkında verdiği malumat değerlendirilerek, bölgeye yaptığımız araştırma gezileri esnasında tespit edilen boyların Türkmen Türkçesi adlarının esas şekilleri verilerek Melgunov'un listesindeki hatalı kısımlara işaret edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Melgunov, İnan, Türkmen, Türkmen boyları.

* Geliş Tarihi: 08 Nisan 2021 – Kabul Tarihi: 04 Şubat 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Yıldırım, Zeynep. "Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İnan'da Türkmen Boyları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 149-181.

** Dr. Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü – Muğla/Türkiye

ORCID: 0000-0001-9398-2514

zyildirim@mu.edu.tr

Giriş

Merkezi Moskova'da bulunan Rus İmparatorluk Coğrafya Topluluğu, Hazar'ın güney kıyılarında, özellikle İran kıyılarında, araştırma yapmak üzere 1858'de akademisyen Baron B. A. Duren'i kısa süreli olarak kuzey İran'a gönderir. Bu gezide ona Kont Bariatinski'nin Tiflis'teki siyasi biriminde görevli Grigorii Valerianovich Melgunov eşlik eder. Gezi toplam 13 gün kadar kısa sürer. 1860'da Tiflis'teki Coğrafya Topluluğunun Kafkasya şubesi başkanı Cruzen Stern, Duren'i ikinci kez kuzey İran'ı gezmeye davet eder. Duren, bu girişim için Melgunov'u işe alır (Mirfendereski 35). Bu seyahat 1860 yılında İran'da Rusya Hükümeti müşaviri olarak görev yapan, Kuzey bölgelerinin tarihi ile ilgili çalışmalar da sürdüren Alman asıllı General Johannes Albrecht Bernhard Dorn'un himayesinde gerçekleştirilir (Gülzarı XIV).

Melgunov'un iki gezi sırasında topladığı gözlemleri, 1863'te St. Petersburg'da *о южномъ каспійскаго моря* adıyla yayınlanır (Mirfendereski 35). Bu eser Hazar Denizi'nin güney sahilleri hakkında yazılan, özgün bir monografi niteliğindedir. İçerdiği değerli kartografik veriler ve İran'ın kuzey eyaleti ile ilgili istatistikler dolayısıyla St. Petersburg Bilimler Akademisi tarafından 1864 yılında Demidov ödülü alır (Emini 10).

Eser bugün halen İran tarihçiliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kaçar döneminin idari yapısının, sosyal, ekonomik ilişkilerin detaylı tasvirler ile ifade edilmesi ve sayısal verilerin sunulması seyahatnamenin değerini artırmaktadır. İran'da yaşayan etnik azınlıkların nüfuslarına ilişkin veriler günümüzde halen kayda alınmamakta ve yaşadıkları coğrafyalardaki dağılımları detaylı şekilde kaynaklandırılmamaktadır. Buna karşın Melgunov 19. yüzyılda bölgede yaşayan Türkmenlerin boylarını ve bu boyların alt bölümlerini sınıflandırarak onların yaşadıkları yerler, nüfusları, sosyal ve iktisadi hayatları hakkında malumatlar vermektedir. Bu nedenle Melgunov'un çalışması İran Türkmenlerinin tarihinin araştırılması açısından da bir başvuru kaynağı niteliğindedir.

Melgunov köylerin ve boyların adlarını lügate veya halkın telaffuzuna uygun yazmaya çok çalıştığını Rusça yazılması mümkün olmayan adları da orijinal yazım hususiyetini gözeterek yazdığını ancak yazılı kaynaklar vasıtasıyla değil, halktan derlediği malumatlar çerçevesinde kayda geçirdiği adların doğruluğundan endişe duyduğunu belirtmektedir (Golbun ve Talebi 19-20).

Bu çerçevede çalışmamızda Melgunov'un gezdiği bölgelere Haziran-Ağustos 2011, Eylül 2012 ve Temmuz 2016 tarihlerinde düzenlediğimiz alan araştırmalarında tespit ettiğimiz boyların Türkmen Türkçesi adlarının esas şekilleri ile Melgunov'un eserinde verdiği boy adları karşılaştırılarak istinsah hatalarına işaret edilecektir. Ayrıca bizzat yazarın düzeltmeler yaptığı Almanca çevirisindeki boy adlarının yazımları da karşılaştırma için verilecektir.

Melgunov'un Seyahatnamesi Hakkında

Melgunov, çalışmasının ortaya konuluş amacını çoğu bilinmeyen coğrafi ve istatistiksel verileri toplu halde sunarak daha detaylı veriler üzerine çalışmalara katkı sağlamak şeklinde ifade eder (Melgunov 16). Eseri Farsçaya çeviren Emir Hüşeng Emîni ise eserin hazırlamasındaki esas amacın I. Peter'in vasiyetini yerine getirmek olduğunu ve askerî hedeflerle yazıldığını belirtir (Emîni 10). Yazılış amacı ne olursa olsun içerik açısından Melgunov seyahatnamesi tarihi, coğrafi, siyasi, ekonomik ve toplumsal açılardan önem arz eder. Bölge ile ilgili bu kapsamda bir çalışma bulunmamaktadır.

Melgunov'un eserinde en başta coğrafi konumların saptanmasına büyük önem verilmiştir. O Eşref şehrinden başladığı seyahatini, Enzeli'ye kadar bilgi toplayarak sürdürmüştür. Söz konusu bilgiler Hazar sahillerindeki Rus üstleri, köyler, binalar ve diğerlerinin konumunu içermektedir (Golbun ve Talebi 19). Müellif bu yerlerin tarihi geçmişini de aktarmaya çalışmıştır. Bu husus eserin değerini artırmaktadır.

Melgunov, muasır olay ve konumları saptamak konusunda da kendine özgü incelikli bir çaba göstermiştir. Eserin önemli özelliklerinden biri de bölge yöneticilerinin kronolojisini ve vaka listesini vermesidir. Ayrıca halkın ekonomik durumu, tarım faaliyetleri, doğal kaynaklar ve bölge haricinde ticaretin nasıl yapıldığına ilişkin gözlemler de çalışmada kayda alınmıştır (Golbun ve Talebi 198-20).

Melgunov'un eserinin farklı dillere çevirileri bulunmaktadır. Eserin Almanca çevirisi bizzat yazar tarafından yapılan değişiklik ve eklemeler ile yeni bir tedvin niteliği kazanmıştır. Yazar bu kapsamda esere Nasireddin Tusi'nin Viyana Krallık Kütüphanesinde bulunan Farsça eserinden Almanca çevirisini yaptığı Hazar Denizi'nin haritasını eklemiş ve daha önce hazırladığı Hazar Denizi'nin güney sahillerine ait haritanın ve buna bağlı olarak şehirlerin konumunun bazı yerlerini iyileştirmiştir (Melgunov 16).

Eser iki kez Farsçaya çevrilmiştir. Bu çevirilerden ilki 1860 yılında (Golbun ve Talebi 16) Kaçar döneminde Fethali Şah'ın II. Dışişleri bakanı (Mü'temînül Mülk) Mirza Seyid Han'ın emri ile devlet resmi mütercimi Mirza Petros'a yaptırılmıştır. Mirza Petros "Birçok sayfadan oluşan mukaddimesini kısalttım çünkü okurların haline yararı yoktu." ifadeleri ile eserin girişinde bazı kısaltmalar yaptığını beyan etmiştir (Golbun ve Talebi 81-82). Söz konusu kısımlarda Türkmenlere ilişkin bilgiler yer almamaktadır.

Petros'un yazma şeklindeki söz konusu çevirisinin tek nüshası İran Milli Kütüphanesi yazmaları arasında bulunmaktadır (Golbun ve Talebi 17). Bu yazma Muhammed Golbun ve Feramerz Talebi tarafından 1984 tarihinde, *Sefername-yi İran ve Rusye / Mevabe-yi Şomal-e İran* adıyla yayınlanmıştır. Eserin giriş kısmında kitabın Rusça asıl metninin ellerinde bulunmaması dolayısıyla yanlış ve anlaşılması zor adların yazımını karşılaştırma imkânı bulamadıklarını belirtmişlerdir. Golbun ve Talebi bunun yanı sıra kâtibin hattının kötü olmasının okumayı güçleştirdiğine ve bazı kelimelerin imlalarının tamamen amiyane halk telaffuzu ile kaydedilmiş olduğuna işaret etmişlerdir (Golbun ve Talebi 23).

Petros'un çevirisi daha sonra Mesud Gülzari tarafından tekrar düzenlenerek ve Rusça metin ile karşılaştırılıp ıslah edilerek 1985 yılında *Sefername-yi Melgunof ve Sevahil-i Cenubi Derya-yı Hazar* adıyla yayınlanmıştır. Eserin ikinci çevirisi Almanca çeviri esas alınarak Huşeng Emîni tarafından bugünkü Farsçaya yapılmıştır. Bu çeviri *Keraneha-yi Cenubi-yi Derya-yi Hezar* adı ile 1990 yılında yayımlanmıştır (Rüstemnejad 1).

1860'lı yıllarda yayınlanan aynı güzergâhlara ait ilginç benzerlikler içeren iki seyahatname daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki İngiliz konsolosu McKenzie'ye aittir. Britanya'nın İran'ın kuzey bölgelerine gönderdiği ilk konsolosu olan ve 1858-1860 yılları arasında Gilan'da görev yapan McKenzie aynı yıllarda Reş'ten Esterabad'a kadar seyahat ederek Britanya hükümetine sunmak üzere bu geziye ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Bu raporun yazılmasındaki esas amaç Rusların bölgedeki nüfuzunun tespiti ve yayılımı hakkında detaylı bilgi vermektir. Dolayısıyla raporda bölgenin tarihinden daha ziyade coğrafi konumların detaylandırılması üzerinde durularak stratejik yararlar gözetilmiştir. Ayrıca İngiltere'nin bu bölgede ticaret faaliyetlerini geliştirmesi için olanaklara da dikkat çekilmiştir. McKenzie'ye ait seyahat raporu yayınlanmamıştır, bilinen tek nüshası İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivinde

muhafaza edilmektedir. Söz konusu nüsha Nezam Mafî tarafından Farsçaya çevrilmiştir. Mütercim eserin çevirisinin önsözünde McKenzie'nin çalışmasının son kısmında Mirza İbrahim adlı bir şahsın seyahati boyunca ona hizmet ettiğini kaydettiğini belirterek Mirza İbrahim'in de aynı yıl 1859/1860 tarihinde bir seyahatname yayınladığına değinir (McKenzie 7-12).

Mirza İbrahim'in eserinin çok sayıda nüshası vardır. Mesut Gülzarî Sovyet İlimler Akademisinde kayıtlı C1885 numaralı nüsha esasında diğer nüshaları da karşılaştırmak suretiyle *Sefernâme-i Esterabad ve Mazenderan ve Gilan* adıyla seyahatnameyi yayınlamıştır. Buna karşın yazmanın metni baskıya gönderdikten sonra eline ulaşan Bay Natık'a ait *Sefername-yi Mazenderan* adlı nüshanın, esas aldığı nüshadan farklı olduğunu da kaydetmiş (Gülzarî XIV-XVI), ancak bu farklılığın içeriği hakkında bilgi vermemiştir.

Mafî, McKenzie ve Mirza İbrahim'in bazı benzer ifadeler kullandıklarına dikkat çekerek McKenzie'nin verdiği istatistiklerin Mirza İbrahim'in verileri ile örtüşmesinin ise McKenzie'nin verilerinin güvenilirliğini kanıtladığını (McKenzie 9-10) öne sürmüştür; ancak benzerliklerin kaynağını dikkate almamıştır. Söz konusu benzerlikler Mirza İbrahim'in McKenzie'ye seyahatinde refakat etmesi dolayısıyla verilerin toplanması esnasında aldığı notları kendi eserini kaleme alırken kullanması ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

Mirza İbrahim 1861'de eserini bitirirken yazdıklarının General Bernard Dorn'un isteği üzerine kaleme alındığını ifade eder (Gülzarî 219). Melgunov'un İran'ın kuzeyine yaptıkları seyahatte ona eşlik edenlerden birinin de Dorn olması dikkat çekicidir. Bir diğer dikkat çekici husus şudur ki McKenzie, Mirza İbrahim'in Mirza Muhammed Reştî adlı bir kardeşinin daha önce Ruslar için çalıştığını da kaydetmektedir (McKenzie 10). Bu noktadan hareketle benzerlik hususu sadece Mirza İbrahim ve McKenzie seyahatleri ile sınırlı kalmamaktadır, Melgunov'un incelediğimiz eserinde de eşleşen veriler tespit edilmektedir. Söz konusu benzerliklerin rastlantısal olamayacak ve yalnızca terminoloji ile açıklanamayacak eşleşmeler içermesi Mirza İbrahim ve kardeşi Mirza Muhammed Reştî'nin topladıkları bilgi ve istatistiksel verileri hem Ruslarla hem de İngilizler ile paylaştıklarını göstermektedir.

Hem McKenzie'nin ve hem de Melgunov'un edindikleri bazı bilgileri halkın arasından toplayabilmeleri için İranlı bir rehber ihtiyacı duymaları kaçınılmazdır. Şüphesiz ki McKenzie bir eser ortaya koymak amacından ziyade

siyasi bir rapor sunarak Rusların nüfuz sahasının tam bir portresini ortaya koymayı hedeflemektedir. Melgunov'un eseri de siyasi amaçlar taşımaktadır. Ancak Melgunov'un akademisyen kimliğinin bulunması dolayısıyla ayrıntılara gösterdiği dikkat ve seyahatnamesine bizzat çizerek eklediği haritalar tarihi coğrafyanın anlaşılmasına daha derin bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Melgunov eserini yayımlayarak bilim dünyasına da sunmuştur.

Türkmenler ve Aşurada

Melgunov eserinde Türkmenlerin yaşadığı yerler, Ruslarla ilişkileri, boy teşkilatları ve sosyal, iktisadi hayatları ile ilgili bilgileri *Туркменский Берег и Островъ Ашур'адэ* (*Türkmenский Bereg i Ostov Aşur'ade*) adlı bölümde vermektedir. Melgunov'un bu bölgedeki seyahatinin ilk durak noktası İran Türkmenlerinin yaşadıkları Hazar Denizi kıyılarında bulunan Potomkin, Urus Kâle ve Miyan Kâle adlarıyla da bilinen Aşurada'dır. Rusların üs olarak seçtikleri bu ada Türkmen kıyılarından 15 ila 25 mil ve İran kıyılarından 12 mil uzaklıkta Astrabad Körfezi'nin girişinde yer almaktaydı. Ada, bir tarafında Türkmenler diğer tarafında İranlılar bulunmasından ötürü siyasî ve ticarî açıdan Ruslar, İranlılar ve Türkmenler için stratejik açıdan önemliydi. (Melgunov 105-109).

Melgunov bu adanın tarihî, coğrafi özelliklerini, adada yaşayanları, depoları ve konumlarını oldukça detaylı şekilde tasvir etmiştir. Ruslar tarafından adada inşa edilen binalar İran hükümetinde memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Bu noktada Türkmenler İran ve Rusya arasındaki çıkar çatışmasının ortasında kalmaktadırlar. Her iki ülke kendi menfaatleri doğrultusunda bu alandaki kontrolü kendi üzerinde tutmak gayretiyle çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Ruslar ticaret yapmak amacıyla Aşurada'ya gelen Türkmenlerden boylarının aksakallarından bu yolculuğun sadece barış ve ticaret maksadıyla yapıldığı ibaresinin yer aldığı bir yazılı kâğıt getirmelerini ve silahlarını adadaki Ruslara teslim etmelerini isterken (Melgunov 105-109) İran hükümeti Rusların Türkmenler üzerindeki kontrolünden memnun olmadığından Türkmenlerin körfezleri kullanmaları ve deniz ticareti yapabilmeleri için İran makamlarından izin alabileceklerini emretmektedir. Melgunov, Türkmenlerin bu durumu kullanarak sazlık alanlarda saklanıp Rusların saldırılarından korunarak çoğunlukla Hazar Denizi kıyılarındaki köyleri yağmaladıklarını, buldukları İranlıları esir aldıklarını da kaydetmek-

tedir (Melgunov 109). Buna karşın Rus saldırılarında yakalanan Türkmenler Aşurada'da esir edilmektedir.

İran Türkmenleri, Rusların bölgedeki nüfuzunu artırmak için İran hükümetine karşı kullanabilecekleri bir koz olarak Rus hükümetinin ilgisini çekmekteydi. Melgunov da bu nedenle hem Türkmen bölgesindeki ticari potansiyeli ortaya koymak hem de Ruslar ve İranlılar arasındaki rekabet ortamında işgal sahasında kalan ve varlığını sürdürebilmek için mücadele eden Türkmenleri ayrıntılı şekilde tanıyabilmek adına çaba sarf etmiştir. Günümüzde dahi İran Türkmenleri boy aidiyetine dayanan geleneksel yapılarını sürdürmektedirler ve Türkmen olmayanlara karşı temkinli yaklaşmaktadırlar. Bu nedenle Melgunov'un 19. yüzyılda, dönemin şartları için elde edilmesi güç bilgiler topladığını söyleyebiliriz.

Türkmenlerin yaşadıkları bölgeyi Ruslar için dolayısıyla Melgunov için araştırmaya değer bir alan haline getiren önemli faktörlerden bir diğeri de buranın yer altı kaynakları açısından zenginliğidir. Buna bağlı olarak Melgunov, Türkmenlerin en tanınan yerleşim yeri olarak tanımladığı, 40 Türkmen çadırı tespit ettiği, Hazar Denizi'nin doğusundaki Krasnovodsk'un, güneyinde bulunan Çeleken'e de seyahat etmiştir. Melgunov buranın adının kökenini "Türkmenler bu yeri Çeleken ya da Çeharkan şeklinde adlandırmaktaydılar. Zira bu bölgede dört maden bulunmaktadır. Moravyef'e göre Çeleken adlı köyün adı çelik kelimesine dayanmaktadır." ifadeleriyle açıklamaktadır (Melgunova 117). Çeleken'de çok sayıda petrol kuyusu bulunduğuna işaret ederek kuyulardan çıkarılanlar ve bunların işlenişi hususunda ayrıntılı bilgiler vermektedir. Sayısı en az bini bulan bu kuyulara Türkmenlerin yeterince istifade etme, koruma ve bakımını yapma konusunda yeterli ihtimamı göstermediklerini belirtmektedir.

Melgunov, coğrafi alanları kelimelerle adeta haritasını çizer şekilde tasvir etmenin yanı sıra bu alanlarda yaşayan nüfusa ilişkin bilgileri belirtmekte de oldukça titiz davranmıştır. Bu husus son derece stratejik yerlere ait bilgiler içermesi dolayısıyla ifade edilmese bile askeri hedefleri akla getirmektedir.

Türkmen düzlükleri doğuda Hive şehrine, güneyde Esterabad ili ile sınır olan Gurgan Irmağı'na kadar uzanmaktadır. Türkmen topraklarında Esterabad Körfezi'ne dökülen Bagu Irmağı da bulunur. Türkmenler burayı sınır bilmektedirler. Türkmen düzlüklerinin 300 verest kadar Hazar Denizi'nin doğu kıyılarında Krasnovosk'tan Astrabad'a kadar uzantısı bulunmaktadır. Türkmenler Etrek ve Gurgan Irmağı'nın kıyılarında buğday ekmektedirler.

Genellikle sulamalı tarımla uğraşmamaktadırlar; ancak sulama amacıyla yapılmış bazı kanallar da bulunmaktadır (Melgunov 113).

19. yüzyılda Türkmen boyları çomur ve çarva olarak ikiye ayrılmaktadır. Türkmenlerin çomur olanları sabit bir yerleşime sahiptirler, çoğunlukla tarım ve ticaret ile uğraşmaktadırlar. Tarım ile uğraşmaları dolayısıyla verimli topraklar da onların ellerinde bulunmaktadır. Çomurlar, Estabad ilinin sınırlarında, Gurgan'da yaşamaktadırlar. İranlılar çomurları kendi uruğu kabul etmektedir. İran Hükümeti, *alafçer* (otlatma) hakkı olarak adlandırılan hayvanların otlaması için alınan bir tür vergiyi bu Türkmenlerden almaktadır. Ancak Melgunov'un kaydettiği üzere bu topraklar İran'a ait değildir. Türkmenlerden vergi almak ise kolay olmamaktadır. Bu nedenle İranlılar dolaylı yoldan vergileri almaya çalışmaktadırlar. İran Devletinin yöneticilerinin haberi olmaksızın Esterabad ilinin valisi gece saldırıları ile Türkmen köylerini yağmalamaktadır. Valinin ordusunun geri dönmesinin ardından Türkmenler de İran'ın kendilerine komşu olan köylerine saldırmakta, İranlıları esir ederek çoğunlukla Etek İrmağının kıyılarına götürmekteydiler (Melgunov 125-126).

Çarva Türkmenler Etek ve Gurgan İrmaklarının arasında denizden biraz uzaklıkta yaşamaktadırlar. Hiçbir devleti kendi devletleri olarak resmen tanımamaktadırlar. Çomurlardan daha zengin olan çarvalar, genellikle İran köylerine ve Esterabad körfezinde yağma yapmaktadırlar. Ancak barışsever çarvalar da bulunmakta ve deve, at, koyun sürüleri beslemektedirler. Bahar aylarında hayvanlarını Balhan bölgesine götürerek güze kadar orada kalmaktadırlar (Melgunov 126).

Çomurlar 6.450, çarvalar 3.275 çadır idi. Türkmen boyları daima birbirlerinin karşısında savaşmaktaydılar. Türkmenler hiçbir gücü kendilerinden üstün görmemektedirler. Ayrı köylerde yaşamaları nedeniyle sadece bazı hanların emirlerine itaat etmekteydiler. Aksakallar, onbek, gazi ve ruhaniler (din hocaları) boyların üzerinde etkili olabilmekteydi (Melgunov 126).

Melgunov, Türkmen boylarının kendi aralarındaki savaşın sürmesi, İranlılarla düşman olmaları ve Esterabad valisinin bağımsız olma arzusunun Türkmenleri özel bir durumda bıraktığını ve çoğunlukla İranlılar ve Ruslar arasında tercih yapma konusunda tehdit altında yaşadıklarını belirtmektedir. İranlıların Türkmenleri kendilerine bağlı tutmak için defalarca üzerlerine ordu sevk ettiklerine değinen Melgunov, bu saldırıları içi boş bir gö-

rüntüden ibaret temsili saldırılar şeklinde tanımlamakta taktikli ve nizamlı bir saldırı gerçekleşmemesi dolayısıyla İran'ın bir sonuç elde edemediğine değinmektedir. Burada İl Hanı olarak da tanınan Estrabad valisi Cafergüli Han'ın saldırısı konuya örnek olarak verilmektedir (Melgunov 126-127):

Türkmen Boyları ve Nüfusları

Yomut Boyu

Yomutların yaşadıkları yerler Günbed-i Kavus, Germrud Irmağı'nın yatağı ve ayrıca Alborz sıradağlarının bir kısmı ile Göklenlerin topraklarından ayrıdır (Melgunov 125). Yomutların atlı savaşçıları 5.355 çadırdan oluşmaktaydı (Melgunova 302).

Caferbay Alt Boyu

Melgunov, Yomut boyunun Caferbay [Rus. *Джаафаръ-бай* (*Dcaafar-bay*), جعفر باى, Alm. *Dschafer-Baj*] alt kolunu Yaralı ve Nuralı olmak üzere iki ti-reye ayırmaktadır.

Eserde Caferbay alt boyuna mensup Yaralı [Rus. *Ярالی* (*Yarali*), برعلى, Alm. *Jar-ali*] Türkmenlerinin çadır sayılarının dağılımı şöyledir (Melgunova 297, Melgunof 86):

Tablo 1

Yaralı Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ovnuk Tumaç	انلق توماچ	Унлукъ-тумачъ (Unluk-tumaç)	Unluk-tumadsch	250 çadır
İri Tumaç	ایری توماچ	Ери-тумачъ (Eri-tumaç)	Eri-tumadsch	140 çadır
Çükgän	چوکان	Чуканъ (Çukan)	Tschukan	85 çadır
Purkas	پرخاص	Пурхасъ (Purhas)	Purkhas	110 çadır
Arık	ارق	Арыкъ (Arık)	Aryk	100 çadır
Kel	کل	Калъ (Kal)	Kal	45 çadır

Köseli	كوسه لى	Қусали (Kusali)	Kusali	45 çadır
Gızıl	قزل	Қызыль (Kızıl)	Kyzyl	90 çadır
Sakallı	سقالى	Сақаллы veya Арықтақаллы, Арыкъ-сақаллы (Sakallı veya Arıktakallı, Arık- sakallı)	Sakally	90 çadır

Yaralı Türkmenlerinin alt tireleri çoğunlukla Karasenger, Gümüştepe vb. köylerde yerleşmişlerdir. Nuralı tiresine mensup Türkmenler ise Etrek kıyı-larında yer alan Hocanefes, Gümüştepe, Esenkulı'da yaşamaktadırlar.

Melgunov'un verdiği listede Yaralının alt tiresi olarak belirtilen Rus. *Унлукъ-тумаçь* (*Unluk-tumaç*) انلق توماچ, Alm. *Unluk-tumadsch* boyunun esas adı Ovnuk Tumaç'tır. Bugün de İran'daki Caferbay Türkmenleri arasında varlığını sürdüren bir alt tiredir. Türkmen Türkçesinde *ovnuک* 'küçük' anlamındadır. Eski Türk geleneğine göre Türkmen boy bölünmesinde ikiye ayrılan gruplar adlandırılırken *kiçi-uli*, *ovnuک-iri* vb. zıt anlamlı kelimelerin kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır.

Melgunov'un Rus. *Чукань* (*Çukan*) چوكان, Alm. *Tschukan* şeklinde kaydet-diği alt boy bugün İran Türkmenleri arasında Çukgân adı ile halen varlığını sürdürmektedir. Melgunov'un buradaki okuma hatası Arap harfli listenin harekesiz olmasından kaynaklanmaktadır.

Yaralı'nın bir alt boyu olan ve Türkmenler arasında varlığını muhafaza eden Purkasların adı Orta Asya Türklerinin arasında Burkas, Burtas ya da Barkas etnonimleri ile dağınık halde görülmektedir. X. yüzyılda Batı Oğuz boyları-nın komşuları arasında Burtaslar yer almakta ve İbn-i Said ve Ebu'l Fedâ'nın eserlerinde onların ülkesi Burtasya şeklinde adlandırılmaktadır (Agacanov 116-117). Tarihi kaynaklardaki bilgiler göz önünde bulundurularak Bur-taslardan bir kısmının tarihi süreçte zayıflayarak Türk boyları arasına karışıp eridikleri ve Burtas etnoniminin bu halkın adına dayandığı söylenilebilir.

Listede yer alan Arık Rus. *Арыкъ* (*Arık*) ارق bugün İran'da bulunan bir Türkmen köyünün adıdır. *Arık* kelimesi 'kanal' anlamındadır.

Melgunov'un Rus. *Калъ* (*Kal*) كل adı ile belirttiği alt boy İran Yomutları arasında günümüzde de varlığını sürdüren Kel alt boyudur. Bölge halkının belirttiğine göre, bu alt boy, boy liderlerinin kel olması dolayısıyla kendisine verilen *kel* lakabı ile adlandırılmaktadır. Aynı şekilde Melgunov'un Rus. *Қусали* (*Kusali*) كوسة لى, *Сакаллы* (*Sakallı*) سقالى şeklinde kaydettiği sırasıyla Köseli ve Sakallı alt boyları da fiziksel bir özelliğe bağlı lakaplara dayanarak ortaya çıkmışlardır. *Köseli* 'köse, sakalı çıkmayan'; *sakallı* ise 'sakalı olan bir kişinin sülalesine mensup' anlamı taşımaktadır. Bu şekilde fiziksel özelliklere dayanılarak verilen lakaplar Türkmenler arasında yaygındır. Gızıl (Rus. *Кызыль* (*Kızıl*) قزل) hem şahıs adı hem lakap olarak kullanılmaktadır ve işaret ettiğimiz alt boyların adlandırılması ile aynı yapıda şekillenmiştir.

Caferbay alt boyuna mensup Nuralı tiresinin adı Melgunov Nur-ali (Rus. *Нурь-али*, نور على, Alm. *Nur-ali*) olarak okunmuştur ancak tirenin Ali adı ile ilişkisi bulunmamaktadır. Nuralıların çadır sayılarının dağılımı şu şekildedir (Melgunova 297-298, Melgunof 86):

Tablo 2

Nuralı Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Kem	كم	Камъ (Kam)	Kam	220 çadır
Kör	كر	Кирь (Kir)	Kir	60 çadır
Kürt ya da Kürt tayfa	کرد	Киртъ veya Киртъ-таифа (Kirt veya Kirt-taifa)	Kurt	60 çadır
Garincik	كرنجيك	Каренджикъ, Караиджакъ, Караджа (Karencik, Karaıdcak, Karadca)	Karenschik Karaıdschak, Karadscha	200 çadır
Pañ, Pañ-kötük	پانق	Панъ, Панъ-кутукъ (Pan, Pan-kutuk)	Pan, Pan-kutuk	150 çadır
İğdir, İğdir-Köçek	ايگدر	Игдырь, Игдырь-кочекъ (İğdir, İğdir-köçek)	Igdir, İgdir-kotschek	50 çadır
Kelte	كلتة	Кельтэ (Kelte)	Kelte	170 çadır

Melgunov'un Kam (Rus. Камъ كَم) olarak değerlendirdiği alt boy ise Kem adını taşımaktadır. *Kem* adının İran Türkmenleri arasındaki yaygın anlamı 'eksik, noksan'dır. Kemlerin boy adlarına ilişkin naklettikleri rivayete göre atalarının bıyığının bir tarafı diğerine göre kısadır, bu nedenle ona *kem* lakabı takılmıştır. Vámbéry de seyahatinde Kem Türkmen boyuna ait yaklaşık 150 çadıra rastladığını ve Kemlerin kendilerini Yomut Türkmenlerinden ayırdıklarını kaydetmektedir (Vámbéry 108-109). Bu küçük alt boyun adına İran'da Göklen ve Nohur boyları arasında da rastlanmaktadır.

Melgunov'un كِر'i *Kırp* (*Kir*) olarak okuması hatalıdır. Bu alt tire Kör adını taşımaktadır ve İran Yomutları arasında günümüzde de varlığını korumaktadır. Melgunov'un *Kıpmъ* (*Kirt*) veya *Kıpmъ-мауфа* (*Kirt-taıfa*) كِرِد olarak kaydettiği alt tire Alman mütercim tarafından hatalı şekilde *Kurt* yazılmıştır. Yomutlar arasında Kirt adı ile adlandırılan bir tire ya da alt tire bulunmamaktadır. Alt tirenin adının Kürt olması muhtemeldir. Zira Yomutlar, Türkmen olmayan tüm halk ve boylara Kürt demektedirler. Bu alt tirenin adı Türkmen olmayan, daha sonra onlara eklenen bir sülaleye ait olabilir.

Melgunov'un كَرْنِجِک kelimesine ilişkin *Karendcık*, *Karaidcak*, *Karadca* (Rus. Каренджикъ, Караиджакъ, Караджа) şeklindeki okuması da hatalıdır. Bu alt tire Karaincık adını taşımaktadır. Karaincık, *kara* ve *incik* 'ayak bileği' kelimelerinin birleşiminden türetilen bir sıfattır. Karaincık alt tiresi mensuplarının rivayet ettiklerine göre eski devirlerde Balkan'da petrol yatakları bulunmaktaydı. Bazı Türkmenler de bölgedeki işlenmemiş ham petrolü toplayıp satmaktaydı. Karaincıkların içlerinden biri, buradaki petrol göletlerinden birine yalın ayak girmiş ve çıktığında ayakları inciklerine kadar simsiyah olmuştur. Bu nedenle o şahsa *kara incik* lakabı verilmiştir.

Melgunov'un Rus. Панъ (*Pan*), Панъ-кутукъ (*Pan-kutuk*) پَانِق olarak kaydettiği alt tire Türkmen Türkçesinde Pañ, Pañ-kötük şeklinde ifade edilmektedir. Pañ'ın kelime anlamı 'içi boş'tur.

İğdir ve Köçek birlikte bir alt tire olarak verilmiştir. Ancak bunlar beraber yaşayan iki ayrı alt tiredir. 24 Oğuz boyundan biri olan İğdirlerden bir grup Selçukluların batıya yürüyüşleri esnasında İran'a göçmüşlerdir (Ataniyazov 170-171).

Köçek alt tiresinin adı 'göçer' anlamındadır. Günümüzde de İğdir alt tiresi ile aynı yerde yaşamaktadırlar. Kelte alt tiresinin adı ise 'kısa' anlamına gelmektedir.

Ogurcalı Alt Boyu

Melgunov, Ogurcalı [Rus. *Огурджали (Ogurdcali)* أقور جلی, Alm. *Ogurtschaly*] Yomutlarını Ak, Atabay, Ogurcalı Terekeme, Ogurcalı Semedin, Ogurcalı Gerye veya İrey, Ogurcalı Medin olarak alt gruplara ayırmaktadır. Buradaki sınıflandırma hatalıdır. Ak ve Atabay Ogurcalı'dan değil, Akatabay'dan bölünürler. Ogurcalı ise farklı bir alt boyu teşkil eder ve listenin devamında yer alan Ogurcalı Terekeme, Ogurcalı Semedin, Ogurcalı Gerye veya İrey, Ogurcalı Medin alt tirelerinin birleşiminden ibarettir.

Melgunov bu listede Ogurcalı alt boyunun tiresi olarak belirttiği Akları [Rus. *акъ (Ak)* آق, Alm. *Ak*] iki alt tireye ayırmaktadır (Melgunova 298, Melgunof 86):

Tablo 3

Ak Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Uzun Ak	اوزين اق	Узинъ-акъ (Uzin-ak)	Uzin-ak	320 çadır
Gısga Ak	قسقة اق	Кыске-акъ (Kiske-ak)	Kiske-ak	220 çadır

Türkmenler boydan daha küçük parçalara bölünerek ilerleyen adlandırmalarda aynı grup içerisinde burada da görüldüğü üzere *uzun* 'uzun' ve *gısga* 'kısa' gibi zıt anlamlı kelimeleri genellikle kullanmaktadırlar.

Aslında Akatabaydan ayrılan, ancak Melgunov'un eserinde Ogurcalı'nın altında yer alan Atabay (Rus. *атабай (Atabai)* اتا بای, Alm. *Ata-baj*) tiresinin alt tireleri ise şu şekilde verilmiştir (Melgunova 298, Melgunof 87):

Tablo 4
Atabay Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Sähne	سهنة	Сагәне (Sagane)	Sahane	100 çadır
Sokı	سقى	Саққи (Sakki)	Sakki	75 çadır
Yanpı	یان پای	Янпей (Yanpey)	Janpej	40 çadır
Muhammed Anlık	محمد ائلق	Мухаммед-унлукъ (Muhammed-Unluk)	Muhammed-unluk	170 çadır
Sarıcalı	ساریجالی	Сариджлы (Saridcli)	Sarydschly	40 çadır
Kese	کسه	Каса (Kasa)	Kasa	45 çadır
Kesehalka	کسه حلقه	Каса-халъка (Kasa-halka)	Kasa-halka	150 çadır
Düğünçi	دوگونجه	Дугенча (Dugença)	Dugendscha	80 çadır
Tana	طعنة	Таана (Taana)	Taana	200 çadır
Garjırma	قانقرمه	Кангерма (Kangema)	Kangerma	80 çadır
Gullar	قولر	Кулларъ (Kullar)	Kullar	20 çadır
Garadaşlı	قرا داشلو	Карашлы (Karadaşlu)	Karadaschu	20 çadır

Melgunov'un Sagane (Rus. Сагәне سهنة) olarak verdiği alt tire Türkmen-sahra'da Sähne adıyla varlığını sürdürmektedir. Bu adın Arapça *sahne* ile aynı kökene mi sahip olduğu yoksa başka bir kaynağa mı gittiği bilinmemektedir.

Listenin devamında verilen سقى yanlış okunarak Саққи (*Sakki*) olarak kayda geçirilmiştir. Bu alt tire Sokı adını taşımaktadır. Kelimenin Türkmen Türkçesindeki anlamı 'havan'dır. Türkmen-sahra'nın en ünlü şairi Settar Sokı bu alt tiredendir.

Sokı'nın ardı sıra verilen Янпей (*Yanpey*) یان پای de yanlış kaydedilen bir diğer alt tiredir. Bu alt tirenin esas adı Yanpı'dır. Bu durumun Arap harfli listenin yazımından veya el yazısı listenin matbu hale getirilmesinde ortaya

çıkan bir harf izafesinden kaynaklandığı aşikârdır. Melgunov bu harf izafesi dolayısıyla kelimeyi Yanpey şeklinde okumuştur.

Melgunov tarafından *Михаммед-унлукъ* (*Muhammed-unluk*) محمد انلق olarak kaydedilen alt tire ise Muhammed Anlık adını taşımaktadır. Şecereler de bu alt tirenin mensupları Muhaammet Anna'ya dayandırılmaktadır. Dolayısıyla alt tirenin adı Muhammet Anna'nın sülalesine mensubiyete işaret etmektedir.

Melgunov'un *Сариджлы* (*Saridcli*) ساريجة لى okuması da hatalıdır. Söz konusu alt tire Sarıcalı olarak adlandırılmaktadır. Kelime, Sarıca adlı bir şahsın adı ile ilişkilidir.

Melgunov'un *Каса* (*Kasa*) كسة diye belirttiği boyun adı aslında ince ünlü-lüdür. Kese alt tiresinin adını teşkil eden kelimenin Türkmen Türkçesine iki anlamı vardır: İlk anlamı 'yatay', ikinci anlamı ise 'yabancı'dır. Ancak kelimenin 'yabancı' anlamı sık kullanılmaz. Kese boyunun adında kelime 'yatay' anlamında kullanılmıştır.

Keshalka [Rus. *Каса-халъка* (*Kasa-halka*) كسة حلقة] alt tiresinin yazımında kalın ünlüler kullanılmıştır. Türkmenler Keshalka'yı kendi aralarında Kesarka şeklinde telaffuz etmektedirler. *Kese* ve *arka* kelimelerinin birleşiminden oluşan *Kesarka* 'yabancıya arka çıkan' bu alt tirenin mensuplarının atası Ödemiş'in lakabıdır.

Melgunov'un *Дугенча* (Rus. *Дугенча* دوكونجة) şeklinde kaydettiği alt tirenin esas adı Dügünçü'dür. *Dügün* kelimesi Türkmen Türkçesinde 'dügüm' anlamında kullanılır. Listede Dügünçü'yi takip eden Rus. *Таана* (*Taana*) طعنة alt tiresi 'dana' anlamındadır.

Kangerma (Rus. *Кангерма* قانقرمة) olarak belirtilen alt tirenin adı Türkmen Türkçesindeki görünüşü Gañırma şeklindedir. *Gañırma* kelimesi *gañır*-eğmek, bükmek; mecazi anlamda sökmek' fiilinin mastar adıdır.

Türkmen Türkçesinde Gullar şeklinde telaffuz edilen *Кулларъ* (*Kullar*) قولر alt tiresi kölelerden oluşmaktadır. Türkmen boylarının çoğunun içinde Gul ve Gullar alt tiresine rastlanmaktadır. Geçmişte Türkmenler esir aldıkları halkın erkeklerine *gul* adını vermişlerdir (Ataniyazov 124). Gulların sülaleri de bu ad ile anılarak Türkmen boylarına eklenmiştir.

Garadaşlı [Rus. *Карадашлы* (*Karadaşlu*) قرا داشلو] alt tiresi günümüzde Akkalé'nin etrafında yaşamaktadırlar ve alt tirelerinin adını soyadları olarak taşımaktadırlar. Bu alt tirenin tarihi Yazır boyuna dayanmaktadır. 17.-18. yüzyıllarda Ahal bölgesini Tekelerin ele geçirmesinin ardından dört bir yana göçen Yazır ve Alililerin bir bölümü Göklen, Yomut, Nohurlu, Teke boylarının içine karışmışlardır (Ataniyazov 110).

Melgunov Ogurcalıların Çeleken adasının sakinleri olduklarına değinerek Ogurcalıların Terekeme, Semedin, Gerey veya İrey, Nedim adları ile tanıdıklarını söyler. Melgunov, diğer sıraladığı tirelerden farklı olarak bu alt boyun tirelerinin Arap harfli yazımını vermemektedir (Melgunova 298-299, Melgunof 87):

Tablo 5

Ogurcalı Tiresi

Türkm.	Rus.	Alm.
Ogurcalı Terekeme	Огурджали-тәрекме (Ogurcalı-Terekme)	Ogurtscaly-Terekeme
Ogurcalı Semedin	Огурджали-семединь (Ogurcalı-Semedin)	Ogurtscaly-Semedem
Ogurcalı Gerey veya İrey	Огурджали-герей veya Ирей (Ogurcalı-Gerey veya İrey)	Ogurtscaly-Gerey veya İrey
Ogurcalı Nedim	Огурджали-нәдинь (Ogurcalı-Nedin)	Ogurtscaly-Nedin

Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terâkime adlı eserinde Deveciler ve Akevlilerin beraber yaşadıkları yurtlarının aşağısı Ogurça adı ile anılmaktadır (Ebulgazi Bahadır Han 226). Melgunov'da bahsi geçen Ogurca Çeleken yakınlarındaki bir adanın adıdır. Ogurcalı adı burada bu adanın sakinlerine işaret etmektedir.

Terekeme adı 18. yüzyılda Ogurcalı adasında yaşayan Türkmen boylarının birleşmesinden türeyen büyük etnik gruba verilen addır. 19. yüzyılda yazarı bilinmeyen bir şahıs tarafından kaleme alınan *Türkmenlerin Şeceresine Eklmeler* adlı elyazmada; İran'da 18. yüzyılda Ogurcalı adasında yaşayan Semedin, Gerey ve Nedim boylarının aksakallıları kendi aralarında danışarak boylarının hepsine Terakime adını vermişlerdir ifadesi geçmektedir (Atani-

yazov 198). Melgunov'un 19. yüzyıldaki bu derlemesi ise farklı bir görünüm arz etmektedir. Melgunov Terekemeleri Ogurcalı birliğinin bir parçası olarak ele almaktadır. Muhtemelen 18. yüzyılda kurulan bahsi geçen Terekeme birliği adı zamanla Ogurcalı adı ile yer değiştirmiş ve Terekeme adı burada yaşayanların bir bölümünün adı olarak kalmıştır.

Ogurcalı Gerey veya İrey tiresinin İrey adı bugün kullanılmamaktadır. İrey, Gerey'in bir çeşit telaffuzu olabilir, özel bir anlam taşımamaktadır.

Tarihi olarak Gereyler, Moğolların Kereit boyunun kalıntısı kabul edilmektedir. Reşidüddin Kereitleri kendi hükümdarı olan ve Moğollaşan bir Türk boyu kabul etmektedir (Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî 112-113). Moğolistan'ın dağılmasından sonra diğer halkların arasında kaybolan bu boyun bir bölümü Türkmenistan'da Çeleken ve Ogurca civarına yerleşmiştir (Ataniyazov 118).

Yılğay Alt Boyu

Yılğay [Rus. *Елкаи (Yelkai)* يلقای, Alm. *Jelkai*] adı şimdiki Türkmen Türkçesinde her zaman, daima, sürekli anlamında bir zarftır. Yılğay alt boyuna ilişkin eserde verilen nüfus verileri şu şekildedir (Melgunova 299, Melgunof 87):

Tablo 6

Yılğay Alt Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Sakgar	سقار	Саққарь (Sakkar)	Sakkar	65 çadır
Vekilli	وکیللی	Вакиллы (Vakilli)	Wakilli	195 çadır
İri	قیر	Кырь (Kır)	Kyr	40 çadır
Mirzeli	میرزا علی	Мирза-али (Mirza-ali)	Mirza-Ali	65 çadır
Orazlı	اراضلی	Уразлы (Urazlı)	Urazly	25 çadır
Ovnuk	انلق	Унлукь (Unluk)	Unluk	140 çadır

İran Yomutları arasında kafasının ön tarafı kel olan kişilere *sakar* veya *sakgar* denilir. Bu anlam kelimenin Orta Türkçedeki 'alnı beyaz at' kelimesinden

gelişmiştir. 18. veya 19. yüzyıllarda Sakgar adı anılmaya başlayan küçük bir alt tiredir.

Melgunov'un *Вакиллы* (*Vakilli*) وکیلی şeklinde kalın ünlülü okuduğu kelime Vekilli olmalıdır. Bu alt tirenin içinde bir *vekil* bulunması nedeniyle sülele 'vekil sahibi' anlamında Vekilli olarak adlandırılmıştır.

Melgunov Yılgaylar arasında *Kır* (Rus. *Кыр* قیر) alt tiresinin adını vermesine karşın söz konusu alt tire Yılgaylar arasında bulunmamaktadır. Listede Ovnuk alt tiresi yer almaktadır. *Ovnuk* 'küçük' anlamındadır. Alt tire adlandırmalarında *ovnu* zıt anlamlısı *iri* ile beraber kullanılmaktadır. Bugün Yılgayların arasında da Ovnuklar ve İriiler bulunmaktadır. İri adının burada yer almayarak Yılgay alt tiresi olmayan ve varlığı tespit edilemeyen Kır adına yer verilmesinin listenin ilk halinin yazımındaki bir hatadan ortaya çıktığı öngörülebilir. Bize göre burada kastedilen İri alt tiresidir.

Melgunov'un *Мирза-али* (Mirza-ali) میرزا علی olarak kaydettiği alt tirenin Arap harfli imlası hatalıdır. Bu nedenle Melgunov birleşik bir kelime olarak algıladığı adın ikinci kısmını Ali okumuştur. Bu adın Ali ile ilişkisi yoktur. Türkmen Türkçesinde *mirze* 'kâtip, yazman' demektir. *Mirzeli* ise 'mirzesi olan' ifadesini karşılamaktadır. Bu alt tirenin arasında bir kâtip vardır, ona atfen bu adla anılmıştır.

Orazlı [Rus. *Уразлы* (*Urazlı*) اراض لی] alt tiresi *Oraz* adına dayanmaktadır. Ramazan ayında doğan çocuklara *Oraz* adı verilmektedir.

Düyeci Alt Boyu

Melgunov Estrabad'ın Ketul bölgesinde, Gurgan Irmağı'nın kıyılarında yaşayan Düyeci [Rus. *Дуджу* (*Dudci*), Alm. *Dudschi*] alt boyuna ait nüfus verilerini şöyle vermektedir (Melgunova 299, Melgunof 87):

Tablo 7

Düyeci Alt Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ödek	اودك	Удэжъ (Udek)	Udek	140 çadır
Sarıcameyvüt	ساريجة ميور	Сариджемеютъ (Saridcemeyut)	Saridsche-Mejut	70 çadır

Hivaki	خيوقى	Хиваки (Hivaki)	Khiwaki	105 çadır
Kürre	كرة	күре (Kure)	Kure	100 çadır
Abdaliçmek	ابدال وايچمك	Абдалъиджмекъ (Abdalidcmek)	Abdalischmek	120 çadır
Baga	باقا	Бака (Baka)	Baka	20 çadır
Garacadağı	قراچا داغى	Қараджадаги (Karadcadagi)	Karadscha-dagy	550 çadır

Ödek [Rus. Удэкъ (*Udek*) اودك] alt tiresinin adı 'nehir yatağı' anlamını taşımaktadır. Bu anlam ödek kelimesinin ilk anlamı olan 'yemek borusu' ifadesinden benzetme yoluyla gelişmiştir. Yaşadıkları yerin coğrafi hususiyeti bu alt tirenin adlandırmasında etkilidir.

Hivaki [Rus. Хиваки (Hivaki) خيوقى] Hive'ye mensup demektir.

Melgunov'un eserinde *Күре* (*Kure*) كرة şeklinde belirtilen alt tirenin esas adı Kürre'dir. Türkmen Türkçesinde *kürre* 'sıpa' demektir.

Melgunov'un *Абдалъиджмекъ* (*Abdalidcmek*) ابدال وايچمك şeklinde kaydettiği Abdaliçmek alt tiresinin adı ise *abdal* 'derviş', *içmek* 'post' birleşiminden ibarettir.

Balkan Yomutları Şeref ve Çonı olmak üzere ikiye ayrılır. Bagalar Şeref'e dâhildirler (Irons 644-645). Bugün Baga, Türkmenahra'da hem tire hem de köy adı olarak varlığını sürdürmektedir.

Daz ve Diğer Alt Boylar

Melgunov Yomutların alt boylarına ilişkin açtığı beşinci kategoriye Daz adını vermektedir, ancak aynı maddede Dazlar haricinde çeşitli alt boyları da sıralamaktadır. Bu alt boyların Dazlar ile ilişkisi yoktur.

İnan Yomutları İnan'da Akatabayların başında buldukları Çonı ili ve Caferbayların başlarında buldukları Şeref ili olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Bu iki il birbirlerine düşmandır. Listede ise her iki ilden alt boylar göze çarpmaktadır. Bunların boy tasnifi içerisinde bir arada değerlendirilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle Melgunov'un beşinci maddede Akkale ve Günbed'in etrafında yaşayan alt boylar verdiğini söyleyebiliriz (Melgunova 299-300, Melgunof 87-88):

Tablo 8

Diğer Alt Boylar

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Daz	داز	Дазъ (Daz)	Daz	650 çadır
Badrak	بدراق	Бадракъ (Badrak)	Badrak	300 çadır
Ganyokmaz	قان یقمز	Каниокмазъ (Kaniokmaz)	Kan-i-okmaz	200 çadır
Eymir	ایمیر	Эймиръ (Eymir)	Ejmir	375 çadır
Köçek	كوچك	Кочекъ (Koçek)	Kotschek	454 çadır
Salak	سلاخ	Салахъ (Salah)	Salach	255 çadır
Garravı	قروية	Каравія (Karaviya)	Karawija	250 çadır
Bähelke	بهلكة	Валюка (Balyuka)	Balük	260 çadır
Gocuk Tatar	قچق تاتار	Кудзукъ-татаръ (Kudzuk-tatar)	Kudzuk-Tatar	459 çadır
Ata	آتا	Ата (Ata)	Ata	90 çadır
Mahdum	مخدوم	Махдумъ (Mahdum)	Makhdum	120 çadır

Melgunov Dazların Ak Meşet dolaylarındaki Fakr-ı Emadettin bölgesinde, Badrakların Kethul bölgesinde, Ganyokmazların Bibi Şirvan'da, Eymirlerin Fenderesk bölgesinde, Köçeklerin Fenderesk ve Karatiken arasında, Garravıların Etrek Irmağı'nın kıyısında ve Balhan'da, Behelkelerin Etrek kenarında ve Garravıların Bibi Şirvan yakınlarında yaşadıklarını kaydetmektedir (Melgunova 299-300).

Daz [Rus. Дазъ (Daz) داز] alt boyunun adının anlamı 'kel'dir. Bu kelimenin boy başkanlarının lakabı şeklinde ortaya çıkmış olduğu görüşü yaygındır. Daz hanı Hocam Berdi Han idaresindeki Dazlar, Ağa Muhammed Han Kaçar'a fetihlerinde her zaman askeri destek sağlamışlardır; bu hizmetlerinden ötürü eskiden Kaçarların kalesi olan Akkale'nin etrafındaki topraklar Dazlara bağışlanmıştır (Curcani 1).

Günümüzde İran Türkmenleri Badrak [Rus. Бадракъ (Badrak) بدراق] alt tiresinin adının 'işçi' anlamını taşıdığını ifade etmektedirler.

Ganyokmaz [Rus. *Каниокмазъ* (*Kaniokmaz*) قان يقمز] alt boyunun adı *gan* 'kan' ve *yok-* 'iyi gelmek, hoşuna gitmek' fiilinin birleşmesinden oluşmakta ve 'kan iyi gelmez' anlamını taşımaktadır.

Eymir [Rus. *Эймиръ* (*Eymir*) ايمير] alt boyu tarihi 24 Oğuz boyundan Eymürlerin torunlarıdır. Eymürlerin önemli bir kolu batıya göçmeyerek Mangışlak'ta kalmıştır. Bunlar Mangıtların baskıları sonucunda eski yurtlarını bırakarak güneye inmişlerdir. 16. yüzyılda Gurgan ve Etrek boyları arasında yaşayan Yaka Türkmenleri arasına katılmışlardır (Sümer 341). İran'daki Eymirler Safevi döneminin başlangıcında önemli bir boydur. Eymirlerden Bozoğlan Han Esterabad'a vali olarak atanmış ve 16. yüzyılda Eymirlerin nüfuzu artmıştır. Buna karşın sayıları oldukça azdır ve zamanla Yomutlara karışarak onların bir alt boyu haline gelmişlerdir.

Melgunov bu madde altında sıraladığı alt boylardan sadece Köçeklerin tirelerini belirtmektedir (Melgunova 299, Melgunof 87):

Tablo 9

Köçek Alt Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ustacık	استادجق	Истаджикъ (İstadcık)	Istaddschik	190
Hortum	خورطة	Хурта (Hurta)	Khurta	255 çadır

Ustacık tiresinin adı Melgunov tarafından İstadcık (Rus. *Истаджикъ* استادجق) şeklinde kaydedilmiştir. Ustacık tiresi bugün de Köçekler arasında varlığını sürdürmektedir. *Ustacık* kelime olarak 'küçük usta' anlamındadır.

Melgunov'un Köçek alt boyunun ikinci tiresi olarak belirttiği *Хурта* (*Hurta*) خورطة hatalı kayda geçirilen bir diğer tiredir. Bu tire Hortum adını taşımaktadır. Günbed yakınlarında Köçek-Hortum adlı bir köy bulunmaktadır. *Hortum* kelimesi eski tüfeklerin beşli fişegi ifade etmektedir.

Melgunov'un *Каравія* (*Karaviya*) فروية şeklinde okuduğu alt boyun esas adı Garravıdır. Türkmenler kış mevsiminin bir dönemini *garravca* adı ile anmaktadırlar. Bugün unutulmuş bir anlamı taşıyan Garravı adı bu kelime ile ilişkilendirilebilir.

Bähelke adı *Bähli* ve *eke* kelimelerinin birleşmesinden ibarettir. *Bähli* şahıs adıdır. Eke ise abi, ağa anlamlarında bir kelimedir. *Eke* kelimesinin ön sesi bu birleşme esnasında düşmüş ve zamanla gelişen ses hadiseleri ile kelime Bähelke halini almıştır.

Melgunov'un tek bir alt boy olarak tanımladığı Gocuk ve Tatar ayrı alt boylardır. Gocuk Tatar, Yomutların Garaçuka bölümünde bulunan Tatarlardan bölünmüştür. V. Barthold'a göre Tatarlar Türkleşmiş Moğol boyu olan Gara Tatarların kalıntılarıdır. Bu boyun bir bölümü Merv'e göçmüş, daha sonrasında ise Yomutların arasına karışmışlardır. Ebu'l Gazi Bahadır Han ise bu etnonimin anlamını Oğuz Han'dan çok önce yaşayan Moğollarla uzun zaman savaşan, ancak sonunda yenilerek Moğollara katılan bir hanın adı ile ilişkilendirmektedir (Ebulgazi Bahadır Han 121, Ataniyazov 195).

Ata ve Mahdum, Türkmenlerin diğer tayfalardan bağımsız tutarak kutsal saydıkları, şecereleri dört halifeye dayanan kutsal boylardır. Tarihî süreçte diğer tüm boy lar tarafından saygı gördükleri için boy savaşlarının önüne geçmek maksadıyla farklı boyların sınırlarına yerleşerek bir nevi tampon görevi üstlenmişler ve zamanla beraber yaşadıkları boylara kaynaşmışlardır (Yıldırım 89-90). Melgunov, muhtemelen bu husus hakkında detaylı bilgiye sahip olmaması dolayısıyla Yomutların arasında yaşadığını tespit ettiği bu boy lar dan Ata ve Mahtum boylarına Yomutların birer alt boyu olarak işaret etmektedir.

Göklen Boyu

Göklenler toplamda 2.550 çadırdılar. Eski zamanlarda 12.000 akraba idiler. Ancak Hive, Yomut ve Muhammet Şah tarafından üzerlerine ordu sevk edilmesi ile giriştikleri üç savaş sonucunda 1836 yılında sayıları azalmıştı. Melgunov Göklenlerin Estrabad ilinin dağlık kısımları, Gurgan Irmağının kıyıları ve Germ Rud başta olmak üzere çeşitli yerlerde konargöçer hayatlarını sürdürdüklerini zikretmektedir (Melgunov 125).

Melgunov Göklen boyunu Dodurga ve Halkdağlı olmak iki kola ayırmaktadır. Dodurga alt boyunu teşkil eden Gırık tiresi Gurgan'ın batısında Muşk-i Amber'in etrafında; Bayındır tiresi Gurgan'ın köylerinde, Yanak tiresi Günbed-i Kavus'un etrafında ve Kebut Came'nin doğusunda; Gerkez tiresi Gurgan kıyılarında yaşamaktadır (Melgunov 123-124). Göklenlerin atlı savaşçıları 1.275 çadırdır (Melgunova 302).

Dodurga Alt Boyu

Melgunov Dodurga alt boyunun tirelerinin adlarını vermesine karşın alt tireleri adlarına göre değil, yer adlarına veya o alt tirenin hanının adına bağlı olarak bölümlenmiştir.

Göklenlerin iki büyük bölümünden biri olan Dodurga 24 Oğuz boyundan biridir. Kelimenin etimolojisine ilişkin olarak Ercilasun, Dodurga'nın *tut-* fiilinin ettirgen çatısı olan **tuttur-* türevinden *-ga* eki ile türediğini açıklamaktadır (Ercilasun 15).

Gırık [Rus. *Кырыкъ* (*Kırık*) قرق, Alm. *Kürük*] tiresinin bölümlenmesi günümüzde de Göklen yerleşim alanları arasında bulunan yer adlarını taşımaktadır. Melgunov'un *Кунлыкъ* (*Kunlık*) كنگ لك, *Кугеча* (*Kugeça*) كوكجة, *Даганэ* (*Dagane*) دهنة okumaları da hatalıdır. Bu adların doğru okunuşu sırasıyla Ginglik, Gökçe ve Dähene'dir. Bu adlar günümüzde de İnan'da yaşayan Göklen nüfusun yaşadığı köyler arasındadır.

Gırık tiresinin çadır sayılarının dağılımı şu şekildedir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 10

Gırık Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Ginglik	كنك لك	Кунлыкъ (Kunlık)	Kunlyk	100 çadır
Sufyan	صوفيان	Суфиянь (Sufıyan)	Sufıjan	100 çadır
Gökçe	كوكجة	Кугеча (Kugeça)	Kugedscha	100 çadır
Dähene	دهنة	Даганэ (Dagane)	Dahane	100 çadır
Çakı	چکة	Чаке (Çake)	Tschake	76 çadır

Melgunov Bayındır [Rus. *Баяндырь* (*Bayandır*) بايندر, Alm. *Bajandyr*] tiresini bağlı buldukları hanlara göre vermiştir. Ak Gılıç Han ve Nefes Han idaresindeki Türkmenleri alt tire adı belirtmeksizin sadece nüfuslarına dikkat ederek belirtmiştir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 11
Bayındır Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Akgılıç Hani	آق قلیچ خانی	АКЪ-КЛЫЧЪ-ХАНИ (Ak-kılıç-hani)	Ak-klistsch-kani	123 çadır
Nefes Hani	نفس خانی	Нефесъ-хани (Nefes-hani)	Nefes-khani	107 çadır

Bayındırlar da 24 Oğuz boyundandır. Bu boyun kalıntıları bugün İran'da da Türkmenler arasında varlığını sürdürmektedir. Araştırmacılar Bayındır adını *bay*, *baylık* kelimeleri ile bağdaştırmaktadırlar (Ataniyazov 73).

Yağjak tiresi [Rus. Янжакъ (*Yangak*) ينفاق, Alm. *Jangak*] iki alt tireden ibaret olup bu tirelerin adları Göklenlerin yaşadıkları yer adlarından ibarettir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 12
Yağjak Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Küti Mecmen	کوتی مجمن	Күти-меджмень (Kuti-medcmen)	Kuti-medschmen	116 çadır
Uçkunlı	اوچ قونلی	Учь-кунлы (Uç-kunli)	Utsch-kunli	100 çadır

Melgunov Gerkezleri alt bölümlere ayırmadan vermiştir. Gerkez adı Göklenlerin bugün de varlığını sürdüren bir tiresidir. Gerkez etnonimi Burkaz, Varkaz, Çerkez kelimeleriyle aynı morfolojik sırada düzenlenmiş bir addır (Ataniyazov 93). Türkmenlerin milli şairi Mahtumkulu, Gerkez tiresine mensuptur. Eserde bu tireye ilişkin aşağıdaki çadır sayısı haricinde herhangi bir bilgi verilmemiştir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 13
Gerkez Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Gerkez	کرکز	Карказъ (Karkaz)	Karkaz	150 çadır

Seņrik [Rus. *сенгрикъ* (*Seņgrik*) سكرك, Alm. *Seņgrik*] tiresinin bölümlenmesi de yer adlarına dayanmaktadır. Goşi veya Garaşor, Horuşur bunların aynı yere ait bir ad olması ve bunun Garaşor'un farklı telaffuzlarının ayrı ayrı yazıya geçirilmesi neticesinde farklı yer adları olarak algılanmasıyla ortaya çıkması muhtemeldir. *Seņrik* kelimesinin iki anlamı vardır: 1. iki göz arası, burnun alınla birleştiği yer; 2. kumluk veya dağlık arazide uzayıp giden tepe (Berdimuhamedow vd. 257). İkinci anlam birinci anlamdan benzetme yolu ile gelişmiştir.

Eserde Seņrik'in nüfusuna ilişkin şu veriler sunulmuştur (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 14

Seņrik Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Goşi ve Garaşor	قوشحی و قراشور	Кушхи ve Карашуръ (Kuşhi ve Karaşur)	Kuschhi ve Karaschur	139 çadır
Horuşur	خروشور	Харушуръ (Haruşur)	Kharuschur	156 çadır

Halkadağlı Alt Boyu

Halkadağlı [Rus. *Хальке-даглы* (*Halke-dagly*) خالفة داغلی, Alm. *Khalke-dagly*] alt boyunun mensupları Çakırbeğdili tiresi Gurgan ve Etrek'in kıyılarında ve Haydarabad'ın etrafında; Ayderviş tiresi Gurgan'ın derelerinde ve Garaşiyh etrafında; Garabalkan tiresi Gurgan'ın derelerinde ve Garnabad'ın yakınlarında; Erkekli tiresi Alıçeşme'nin yakınında, Gurgan'ın yaklaşık 12 km yakınında ve Kayı tiresi Müşk-i Ambar ve Merkzer'in etrafında yaşamaktadır (Melgunov 123-124):

Melgunov'un Çakkerbekdeli (Rus. *Чаккербекдэлы*) şeklinde verdiği tire Çakırbeğdili olmalıdır. Çakırbeğdili birleşik bir kelimedir. Çakır 'beyazımsı bir renk' anlamındadır. *Beğdili* ise 24 Oğuz boyundan birinin adıdır. Melgunov'un kaydettiği Çakırbeğdili'ne ilişkin çadır sayıları şu şekildedir (Melgunova 300, Melgunof 88):

Tablo 15

Çakırbezdili Tiresi

Türkmen.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Çakırbezdili	Чаккербекдэлы (Çakkerbekdeli)	Tschakkerbekdelü	350 çadır

Melgunov'un Çakırbezdili'nin peşi sıra sıraladığı Arap ve Ayderviş de günümüzde İran'da Göklen nüfusun yaşadığı köy adlarıdır. İran'da Türkmen yerleşim yerlerinin eski Türkmen Türkçesi adlandırmalarında tire adlarının kullanılması yaygındır.

Bu tirelerin çadır sayılarına ilişkin eserde şu bilgiler yer almaktadır (Melgunova 300-301, Melgunof 88):

Tablo 16

Arap ve Ayderviş Tireleri

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Arap	عرب	Арабъ (Arab)	Arab	100 çadır
Ayderviş	ایدرویش	Айдэрвишь (Ayderviş)	Aiderwisch	66 çadır

Garabalkan [Rus. *Карабалханъ* (*Karabalhan*) قرابالخان, Alm. *Karabalkhan*] da coğrafi bir adlandırmadır. Türkmenler *balkan* kelimesini orman veya dağlık orman anlamında kullanmaktadırlar. Balkan vilayeti adı buradan gelmektedir. Balkan vilayetinde Kici Balkan ve Ulu Balkan olmak üzere iki büyük dağ yer alır. Göklenlerin yurdu da dağlık, ormanlık bir alandır ve Garabalkan adı ile anılır.

Melgunov Garabalkan'ı ikiye ayırmaktadır (Melgunova 301, Melgunof 88):

Tablo 17

Garabalkan Tiresi

Türkmen.	Rus. ve Alm.	Alm.	Rus. ve Alm.
Yokarı boyılı	Юкари-буйлы (Yukari-buyılı)	Jukhari-buili	150 çadır
Aşakı boyılı	Ашакы-буйлы (Aşakı-buyılı)	Aschaki-buili	165 çadır

Ergekli (Rus. *Ерге́клы* ارککلی) adı altında verilen alt tirenin adının da yer adı olması muhtemeldir. Bu kelimenin Erkekli şeklinde okunması gerektiği kanaatindeyiz (Melgunova 301, Melgunof 88):

Tablo 18

Erkekli Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Erkekli	ارککلی	Ерге́клы (Ergekli)	Ergekli	122 çadır

Melgunov'un Gayı ya da Gay [Rus. *Гау* (Gai) غای, Alm. *Gaj*] adı ile verdiği tire ise Göklen birliğinin önemli bir parçasıdır. Göklenlerin bu tireye mensup olanları kendilerini Gay olarak adlandırmaktadırlar. Dolayısıyla Gay ve Gayı kullanımları halen rastlanan iki şekildir. 24 Oğuz boyunun Türkmenler arasına karışan bir bölümünü teşkil eden bu tirenin adı Kaşgarlı'da Kayıg, Reşideddin ve Yazımcıoğlu'nda ise Kayı şeklinde kayıtlıdır (Sümer 229-231).

Gayı boyu şu şekilde bölümlenmektedir (Melgunova 301, Melgunof 88):

Tablo 19

Gayı Tiresi

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Temek	تماک	Тамакъ (Tamak)	Tamak	56 çadır
Darı	داری	Дари (Dari)	Dari	56 çadır
Garnas	قرناس	Карнасъ (Karnas)	Karnas	47 çadır
Bukguca	بوگجة	Букуджа (Bukdca)	Bukidscha	40 çadır

Teke Boyu

Melgunov'un Teke boyuna ilişkin verdiği bilgiler İran'da yaşayan Tekelere değil, Türkmenistan'daki Tekelere aittir. Burası Melgunov'un seyahat ettiği alanın dışında kalmaktadır. Melgunov Tekeleri Ahal'da ve Kum'da yaşayan Tekeler şeklinde ikiye ayırır. Karakum'da yaşayan Tekeler tahminen 1.250, toplam tüm Tekeler ise 11.960 çadırdan ibarettir. Ahal'da yaşayan Tekeler Ötemiş ve Tohtamış alt boylarına bölünmektedir. Melgunov daha ziyade Ahal'da yaşayan Tekeler hakkında bilgiler vermektedir (Melgunova 301-302, Melgunof 89):

Tablo 20
Teke Boyu

Türkm.	Rus. ve Alm.	Rus.	Alm.	Rus. ve Alm.
Aşgabat	قلعة (عشق آباد)	Ишкь-абадъ (İşk-abad)	Ischk-abad	800 çadır
Küşî	كوشى	Гуши (Guşi)	Guschi	400 çadır
Gökçe	كوكچه	Кукча (Kukça)	Kuktscha	500 çadır
Gırçak	قىچاق	Кыпчакъ (Kırçak)	Kyptschak	300 çadır
Bagır	باقر	Багырь (Bagır)	Bagir	70 çadır
Baba Arap	بابا عرب	Баба-арабъ (Baba-Arab)	Baba-arab	400 çadır
Käriz	كاريز	Каризъ (Kariz)	Kariz	50 çadır
Pariz	پاريز	Паризъ (Pariz)	Pariz	40 çadır
Allaberdi	الله وردى	Алла-вурды (Alla-vurdi)	Allah-wirdi	50 çadır
Harman	خرمن	Хирманъ (Hirman)	Khirman	50 çadır
Nurgala	نور قلعة	Нурь-калеи (Nur-kalei)	Nur-kalei	150 çadır
Herigala	هرى قلعة	Гари-калеи (Gari-kalei)	Hari-kalei	200 çadır
Kelecer	كله جار	Каляджаръ (Kalyadcar)	Kalädschar	100 çadır
Büzmeyin	بوز مهين	Юзмаинъ (Yuzmain)	Juzmaïn	100 çadır
Nava	ناوة	Наве (Nave)	Nawe	100 çadır
Mehin	مهين	Магинъ (Magin)	Mahin	400 çadır
Mürçeli	مورجىلى	Мурджели (Murdceli)	Murdsheli	60 çadır
Kelateişebaşı	كلاتة ايشا باشى	Келятэ-иша-баши (Kelyate-işabaşı)	Keläte-ischabaschi	80 çadır
Kelate	كلاتة	Келятэ (Kelyate)	Keläte	60 çadır

Yaňıgala	ينكى قلعة	Енги-калеи (Engi-Kalei)	Jengi-kalei	250 çadır
Ahal	اخال	Ахаль (Ahal)	Akhal	500 çadır
Akdepe	اق تپه	Актэпе (Актепе)	Ak-tepe	400 çadır
Gökdepe	كوك تپه	Гоктэпе (Goktepe)	Gok-tepe	400 çadır
Yaracı	ياراجى	Яраджи (Yaradci)	Jaradschi	350 çadır
Garagan	قراقان	Караганъ (Karagan)	Karagan	250 çadır
Durun	درون	Дарунъ (Darun)	Darun	350 çadır
Berzengi	برزنو	Барзену (Barzenu)	Barzenu	300 çadır
Munça	مونچه	Мунча (Munça)	Muntscha	80 çadır
Sunça	سونچه	Сунча (Sunça)	Suntscha	80 çadır
Nohur	نخور	Нухуръ (Nuhur)	Nukhur	300 çadır
Arçıman	ارچمان	Арчиманъ (Arçıman)	Artschiman	400 çadır
Bamı	بام	Бамъ (Bam)	Bam	350 çadır
Burma	بورمة	Бурма (Burma)	Burma	350 çadır
Gızılbat	قزل رباط	Кызыль-ребатъ (Kızıl-rebat)	Kyzyl-rebat	600 çadır

Sonuç

İran Türkmenleri hakkındaki tarihî bilgilere belirli dönemlerde bölgeyi ziyaret eden araştırmacılar, çeşitli görevlerle Türkmen bölgesinde bulunan devlet görevlilerinin hazırladıkları raporlar ve seyahatnameler vasıtasıyla ulaşabilmekteyiz. Bu çalışmalardan biri de Rus akademisyen Grigory Valerianovich Melgunov'a aittir. Melgunov'un eseri 19. yüzyıldaki İran Türkmenlerine ilişkin tarihî, coğrafi, toplumsal, siyasi detaylı bilgiler sunması açısından önemlidir. İran'da bugün dahi etnik grupların istatistiklerini içerir nüfus sayımları yapılmamasına karşın Türkmen boylarının nüfus verileri bu boyların coğrafi dağılımları ve bölümlenmeleri ile birlikte verilmiştir.

Melgunov'un vermiş olduğu boy adları ve bölümlenmeleri incelendiğinde Yomut boyunun alt boy, tire ve alt tire adları ile detaylı şekilde tasvirine karşın Göklen boyuna ilişkin sınıflandırmanın daha ziyade yer adları temel alınarak ortaya konulduğu görülmektedir. İran'da bugün de bahsi geçen boy

adlandırmalarının çoğunun yer adı şeklinde kullanılması boy adları ve yer adları arasındaki bağlantının girift gelişimi nedeniyle ayırt edilememektedir. Melgunov'un Teke boyu hakkında verdiği malumatlar İran coğrafyasına ilişkin olmayıp Türkmenistan'a aittir. Yazar burada da yer adları temelinde bir sınıflandırma sunmuştur. Tekelerin bu listeye dâhil edilmesinin en önemli nedeninin de Melgunov'un merkez aldığı coğrafi sahaya yakın Türkmenlerin nüfus istatistiğini vererek olası bir hücumda toplanabilecek Türkmen gücünü hesaplamak olduğu ifade edilebilir.

Melgunov Ogurcalı Yomutlarını Ak, Atabay, Ogurcalı Terekeme, Ogurcalı Semedin, Ogurcalı Gerey veya İrey, Ogurcalı Medin olarak alt gruplara ayırması da hatalıdır. Ak ve Atabay Ogurcalı'dan değil, Akatabay'dan bölünürler. Burada Arap harfli listenin okunması esasında kaydırma yapılmış olması muhtemeldir. Ancak genel hatları ile değerlendirildiğinde olduğu sınıflandırma günümüz İran Türkmen Türklerinin bölünmeleri ile örtüşmektedir.

Kanımızca Melgunov eserindeki boy adlarını bizzat duymayarak yazılı bir listeden aktarmıştır. Arap harfli Türkmen Türkçesi kelimelerin Kiril alfabesi ile yazımında buna bağlı olarak hatalar ortaya çıkmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Ataniyazov, Soltanşa. *Şecere (Türkmenin Soyağacı)*. Çev. Seyitnazar Arnazarov vd. Ötüken Neşriyat, 2010.
- Berdimuhamedow, Gurbanguly vd. *Türkmen dilinin düşündürişli sözlüğü I-II*. Ilım, 2015.
- Curcani, Musa. "Ogulbaht Zen-i Kahraman-i Turkmen." 2019, <https://www.turkmenshura.com/%d8%b2%d9%86%d8%a7%d9%86/%d8%a7%d9%88%d8%ba%d9%84-%d8%a8%d8%ae%d8%aa-%d8%b2%d9%86-%d9%82%d9%87%d8%b1%d9%85%d8%a7%d9%86-%d8%aa%d8%b1%d9%83%d9%85%d9%86-%d9%83%d9%87-%d8%af%d8%b1-%d8%a7%d9%88%d8%ac-%d8%a7%d9%82%d8%aa%d8%af%d8%a7/>.

- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-i Terâkime (Türkmenin Soy Kütüğü)*. Haz. Zuhâl Kargı Ölmez, Simurg Yayınları, 1996.
- Ercilasun, Ahmet Bican. "Oğuz Boy Adlarının Etimolojisi." *Dil Araştırmaları Dergisi*, no 3, 2008, ss. 9-25.
- Emini, Emir Huşeng. Mukaddime. *Keraneha-yı Cenubi-yi Derya-yı Hazar*. Kitabsera Yayınevi, 1997, ss. 10.
- Golbun, Muhammed, ve Feramerz Talebi. *Sefername-yi İnan ve Rusye (Nevahi-yi Şomal-e İnan)*. Donya-ye Kitab, 1984.
- Gülzarî, Mesut. *Sefernâme-i Esterabad ve Mazenderan ve Gilan*. Bunyâd-i Ferheng-i İnan, 1976.
- McKenzie, Charles Fransis. *Sefername-yi Şomal*. Haz. Mansure İttihadiye / Nezam Mafî. Gostere Yayınevi, 1980.
- Melgunova, Grigory. *O yucnom Bereg Kaspîyskago Morya*. V tipografii İmperatorskoy Akademii Nauk, 1863.
- Melgunov, Grigory. *Keraneha-yı Cenubi-yi Derya-yı Hazar*. Çev. Emir Huşeng Emîni. Kitabsera Yayınevi, 1997.
- Melgunof, Grigory. *Das Südliche Ufer des Kaspischen Meeres oder Die Nordprovinzen Persiens*. Leopold Voss, 1868.
- Mirfendereski, Guive, *A Diplomatic History of the Caspian Sea*, Palgrave Macmillan, 2001.
- Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî. *Câmi't-Tevârih*. Haz. Muhammed Revşen ve Mustafa Musevî. Alburz Yayınları, 1994.
- Rüstemnejad, Ali. "Yek Sefernâme, Do Tercüme." 2014, http://www.localhistory.ir/rostannejad/1393/09/28/an_itinerary_two_translator/.
- Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1999.
- Yıldırım, Zeynep. *İnan Sahası Göklen ve Nohur Türkmen Ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019.

Turkmen Tribes in Iran in the 19th Century according to Melgunov*

Zeynep Yıldırım**

Abstract

By travelling to Iran in 1860, Grigory Valerianovich Melgunov conducted research in the region where Turkmens lived and published his travel book in Russia. In his book, the settlements of the Turkmen living on the southern shores of the Caspian Sea at the beginning of the 19th century, their relations with Iran and Russian States and their social and political relations are described in detail and a classified list of Turkmen tribes is given. In this study, the information given by Melgunov about the Turkmens is evaluated, and the main forms of the Turkmen Turkish names of the tribes identified during our research trips to the region are given, and the erroneous parts in Melgunov's list are pointed out.

Keywords

Melgunov, Iran, Turkmen, Turkmen tribes.

---

* Date of Arrival: 08 April 2021 – Date of Acceptance: 04 February 2022

You can refer to this article as follows:

Yıldırım, Zeynep. "Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İran'da Türkmen Boyları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 149-181.

** Dr., Muğla Sıtkı Kocman University, Faculty of Letters and Humanities, Department of Modern Turkish Dialects and Literatures – Muğla/Türkiye

ORCID: 0000-0001-9398-2514

zyildirim@mu.edu.tr

Туркменские племена в Иране в XIX веке по Г.В. Мельгунову*

Зейнеп Йылдырым **

Аннотация

Григорий Валерианович Мельгунов в 1860 году путешествовал по Ирану, проводил исследования в районе проживания туркмен и издал свою путевую книгу в России. В его книге подробно описаны поселения туркмен, живших на южных берегах Каспийского моря в начале XIX века, их отношения с Ираном и Российским государством, их общественно-политические отношения, а также дан классифицированный список туркменских племен. В данном исследовании оцениваются данные Мельгунова о туркменах, приводятся основные формы туркменских тюркских названий племен, выявленных в ходе наших исследовательских поездок в регион, и указывается на ошибки в списке Мельгунова.

Ключевые слова

Мельгунов, Иран, туркмены, туркменские племена.

---

* Поступило в редакцию: 8 апреля 2021 г. – Принято в номер: 4 февраля 2022 г.

Ссылка на статью:

Yıldırım, Zeynep. "Melgunov'a Göre 19. Yüzyılda İran'da Türkmen Boyları." *bilig*, no. 103, 2022, ss. 149-181.

** Д-р, преподаватель, Университет имени Сьткы Кочмана в Мугле, филологический факультет, кафедра современных тюркских языков и литератур – Мугла / Турция

ORCID: 0000-0001-9398-2514

zyildirim@mu.edu.tr

